

Найкраща книжка про Каміно. Історія дороги з тисячею імен

Початково Camino de Santiago — це проща, мережа доріг, які ведуть до мощей апостола Якова. Втім цей шлях уже давно став чимось більшим. Ступаючи на дорогу, ти ніколи не знатимеш, що чекатиме попереду: які зустрічі та випробування, та й, зрештою, що саме побачиш наприкінці. Ця невизначеність і є частиною магії Каміно, заради якої люди вирушають у дорогу.

«Найкраща книжка про Каміно» — це історія дороги з тисячею імен та тисячею облич. Початок однієї історії стає кінцівкою для іншої, і навпаки, тут зустрічаються давні друзі та незнайомці, люди закохуються і приймають доленосні рішення, інколи — когось знаходять чи втрачають. Та хай скільки подій відбулося на цьому Шляху, хай у який спосіб ви його долали: пішки чи на велосипеді, в компанії чи на самоті — ця дорога ніколи не закінчується. Зробивши перший крок, людина все подальше життя проводить у пошуках, бо справжнє паломництво веде не до конкретної точки, воно спрямоване всередину вас самих.

Роман-репортаж Максима Беспалова — це химерне поєднання реальних і вигаданих історій, що вибагливо переплітаються та складають єдиний візерунок, історію, що починається з першого кроку на Шляху святого Якова. «Я не знаю жодної людини, яка вийшла на Шлях святого Якова, аби просто прогулятися, — пише Максим. — На цій дорозі кожен щось шукає, проте шукає щось своє, особливе. Чи особливу. Чи особливого. Дехто справді знаходить».

МАКСИМ БЕСПАЛОВ

НАЙКРАЩА
КНИЖКА ПРО
КАМІНО

ІСТОРІЯ ДОРОГИ
З ТИСЯЧЕЮ ІМЕН

Максим Беспалов

**НАЙКРАЩА
КНИЖКА
ПРО КАМІНО
ІСТОРІЯ ДОРОГИ
З ТИСЯЧЕЮ ІМЕН**

віхбла

Київ · 2022

УДК 821.161.2'06-312.1
Б53

Беспалов Максим

Б53 Найкраща книжка про Каміно. Історія дороги з тисячею імен / Максим Беспалов. — К. : Віхола, 2022. — 352 с. — (Серія «Життя»).

ISBN 978-617-8257-03-3 (п. в.)

ISBN 978-617-8257-04-0 (е. в.)

Початково Camino de Santiago — це проща, мережа доріг, які ведуть до мощей апостола Якова. Втім цей шлях уже давно став чимось більшим. Ступаючи на дорогу, ти ніколи не знаєш, що чекатиме попереду: які зустрічі та випробування, та й, зрештою, що саме побачиш наприкінці. Ця невизначеність і є частиною магії Каміно, заради якої люди вирушають у дорогу.

«Найкраща книжка про Каміно» — це історія дороги з тисячею імен та тисячею облич. Початок однієї історії стає кінцівкою для іншої, і навпаки, тут зустрічаються давні друзі та незнайомці, люди закохуються і приймають доленосні рішення, інколи — когось знаходять чи втрачають. Та хай скільки подій відбулося на цьому Шляху, хай у який спосіб ви його долали: пішки чи на велосипеді, в компанії чи на самоті — ця дорога ніколи не закінчується. Зробивши перший крок, людина все подальше життя проводить у пошуках, бо справжнє паломництво веде не до конкретної точки, воно спрямоване всередину вас самих.

Роман-репортаж Максима Беспалова — це химерне поєднання реальних і вигаданих історій, що вибагливо переплітаються та складають єдиний візерунок, історію, що починається з першого кроку на Шляху святого Якова. «Я не знаю жодної людини, яка вийшла на Шлях святого Якова, аби просто прогулятися, — пише Максим. — На цій дорозі кожен щось шукає, проте шукає щось своє, особливе. Чи особливого. Дехто справді знаходить».

УДК 821.161.2'06-312.1

Усі права застережено. Будь-яку частину цього видання в будь-якій формі та будь-яким способом без письмової згоди видавництва і правовласників відтворювати заборонено.

ISBN 978-617-8257-03-3 (п. в.)
ISBN 978-617-8257-04-0 (е. в.)

© Максим Беспалов, 2022
© Наталія Зуєва, обкладинка, 2022
© ТОВ «Віхола», виключна ліцензія на видання, оригінал-макет, 2022

Відгуки про книжку

«Найкраща книжка про Каміно» — це читиво-подорож, сповнена вина й сонця, сміху й щастя. Коли навколо війна і всі наші «мандрівки» — це втечі від загрози ракетного удару, ця книжка — ковток безтурботності, яку тепер ми можемо дозволити собі хіба що в книжках. Дякую. Дякую за легку подорож, яку я здійснила під час повітряних тривог, не покидаючи укриття.

Свій перший Каміно я здійснила у 2019 році. Це була любов з першого кроку. З нетерпінням чекаю закінчення війни, адже Каміно — це буде моя перша подорож одразу після нашої перемоги. Плануємо йти всією сім'єю, може, навіть із сусідами.

Анастасія Дмитрук, письменниця

Я ніколи не писав відгуку на книжку, написану моїм другом. Так само як ніколи не чув про Шлях святого Якова до того, як зустрівся з Максимом. Саме він познайомив мене з новим для мене світом — світом пілігримів, і це суттєво вплинуло на моє подальше життя.

Прочитавши назву цієї книжки, ви можете подумати: «Що це за хвалько? За кого він себе має? Найкраща книжка?». Але якщо завдяки цій книжці ви опинитеся на Шляху Сантьяго, якщо саме вона змусить вас зібрати наплічник, надягнути взуття і вирушити в дорогу, повірте, ви справді вважатимете її найкращою. Адже для більшості людей, що пройшли цей шлях, він справді став чимось, про що говорять з префіксом най-. Є велика ймовірність, що так станеться і з вами! Бо ця книжка є зізнанням у коханні. Не закоханості, а перевіреної роками любові до Каміно.

Максим має рацію: жодна книжка, жоден фільм не може передати того, чим є справжнє Каміно. Але через переповідання історій, що сталися з ним на шляху, через власні роздуми й історичні відомості йому вдалося знайти баланс між неймовірною глибиною, чим є проща до одного з найсвятіших міст на планеті, і звичайним, приземленим,

побутовим життям мандрівника, яке теж є важливою складовою подорожі. В «Найкращій книжці про Каміно» ви знайдете як художні образи й духовні переживання, так і абсолютно практичні поради, що дозволять вам підготуватися до свого першого шляху.

Це збірка історій, адже саме історії ми згадуємо після подорожей найбільше. А Каміно — це генератор найдивовижніших історій. А найпрекрасніше те, що кожен читач цієї книжки колись і сам може стати їхнім героєм.

Якщо ви тримаєте цю книжку в руках, Каміно кличе вас!

Сергій Нагорний, блогер, мандрівник, пілігрим

Вступ

Слово за словом, наче крок за кроком, мчить уперед, не розуміючи, яка вона, фінальна точка, і що буде далі. Я розпочинаю цю книжку так, ніби виходжу на дорогу, що розтягнеться на тисячі слів, сотні кілометрів, кілька тижнів, місяців, усе життя. Мною керує відчайдушне бажання розповісти іншим те, що я знаю, що пережив. Воно нестерпне, воно розпирає мене зсередини, і здається, що я вибухну, якщо не зможу виговоритися.

Боюся тільки, що не зумію підібрати слова для свого задуму. Адже весь той спектр спогадів та емоцій, які я протягом десяти років збирав у голові та серці, подорожуючи стежками Шляху святого Якова, вкрай важко усвідомити, пережити ще раз і зафіксувати на папері. Жодне слово та речення, жодна метафора не передасть навіть близько, що відчуває людина, коли на світанку виходить на дорогу, маючи рюкзак на плечах, коли засинає в кімнаті на п'ятдесят людей після тридцяти пройдених пішки кілометрів чи коли дивиться в спину другові, який крокував пліч-о-пліч протягом кількох тижнів, а тепер зникає з життя назавжди, бо мети досягнуто і настав час роз'їжджатися.

Я можу описати словами події чи певні відтінки емоцій, проте ніколи не справжню сутність — вона складна, багатогранна та неймовірно прекрасна. Тому прошу сприймати цю книжку лише як віддзеркалення віддзеркалення або як тінь на стелі, завдяки якій можна скласти певні уявлення про контури, але не про риси, деталі та кольори об'єкта.

Початково Каміно — це проща, розгалужена мережа паломницьких доріг, які ведуть до мощів апостола Якова в іспанському місті Сантьяго-де-Компостела. Утім Camino de Santiago давно і легко переросло ці формальні межі. Воно перетворилося на світовий феномен, якому важко дати якийсь притомне пояснення. Релігійна складова досі є важливою, проте не єдиною причиною популярності маршруту. Кожен рік та навіть кожна нова людина на дорозі приносить у тисячолітню історію Каміно щось своє, стає частиною величезної,

фактично нескінченної мозаїки під назвою «Шлях святого Якова». Хтось несе на ці стежки все найгірше в собі, щоб назавжди цього позбутися, а хтось, навпаки, приносить найкраще. Цеглинка за цеглинкою ми, пілігрими, будуємо цю нову вавилонську вежу мрій, ідей та дружби. Ми об'єднуємось, незважаючи на різні мови та передумови. І все заради однакового бажання — хоча б на одну сходинку наблизитися... ні, не до неба, проте до чогось світлого та великого, до того, чого прагнуть наші душі. Хтось може називати це Богом, але у кожного своя назва для цієї сутності: щастя, любов, спокій, мрія, забуття.

Та й у самого Каміно тисячі імен, як і тисячі облич. Можна пройти лише останні сто кілометрів Шляху святого Якова, можна — тисячу, а можна взагалі вийти з дверей власного дому, дійти до Сантьяго та пішки повернутися назад. Можна їхати по Каміно на велосипеді, коні чи в автомобілі. Можна плисти на яхті чи продиратися на колісному кріслі. Можна подолати весь маршрут за раз, а можна розділити його на декілька частин. Можна жити в притулках для прочан, а можна — в шикарних готелях. Усе це — Camino de Santiago. Не буває одного правильного способу його пройти — кожен знаходить свій власний. Як і власне розуміння, чим для нього є ця дорога, навіщо він вийшов на неї.

За десять років я проходив Шлях святого Якова багато разів. Я блукав сам або з неймовірними людьми з усього світу різними маршрутами та в різні пори року. І кожен раз був особливим, дарував мені нове та важливе. Навіть самому собі я не можу пояснити, що саме кличе мене в дорогу, — просто настає момент, і я починаю збирати наплічник та шукати квитки. Каміно став для мене чимось дуже особливим, місцем абсолютного щастя, коханою людиною та психотерапевтом.

Я знаю десятки інших пілігримів, які також пройшли Каміно багато разів і не планують на цьому зупинитися. Власне, моя теорія полягає в тому, що Шлях святого Якова ніколи не закінчується. Зробивши перший крок у Сен-Жані, Памплоні, Саррії чи Порту, пілігрим усе подальше життя проводить у прощі. Справжнє паломництво веде не до Риму чи Сантьяго, воно спрямоване всередину людини, а цей шлях ніколи не закінчується, адже кожен із нас — безкінечний. І першим

кроком по Каміно ми лише даємо самим собі знати, що ця дорога розпочинається.

На моєму наплічнику, з яким я подорожую світом, завжди висить мушля морського гребінця — один із символів Camino de Santiago. Шлях святого Якова є у кожній секунді мого життя, у кожному кроці, який я роблю поверхнею планети. Це внутрішній пошук, який неможливо зупинити ні на мить. А географічне його втілення — похід паломницькими стежками до міста Сантьяго-де-Компостела — лише один зі способів здійснити цю прощу. Головний, глибокий, вартісний, але не єдиний.

Дійшовши вперше до Сантьяго, пілігрим зазвичай упевнений, що він тепер знає про Каміно буквально все. Він повертається додому переможцем, легендарним героєм, який дістався античного Краю світу, за яким — тільки слони та черепаха. Проте минають дні, місяці чи роки, і людина знову збирає речі та виходить на Шлях святого Якова. А потім іще, і знову, і знову. Що більше особисто я долаю кілометрів на цьому маршруті, то більше розумію, наскільки це цікаве та всеохопне явище, який це універсум, котрий хочеться досліджувати все глибше і глибше. А разом прикласти до нього ще декілька шматочків нескінченної мозаїки від самого себе.

І внести у світ за межами Camino de Santiago шматочки мозаїки з зображенням цього універсуму. Моя книжка ніколи не покаже Шлях святого Якова у всій красі, проте, можливо, надихне вас здійснити паломництво. Це найменше, що я можу зробити для Каміно. І для вас.

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА ДОВІДКА

Шлях святого Якова (іспанською — **Camino de Santiago**), або просто **Каміно**, — паломницький маршрут, що народився в IX–X століттях і зберігся до наших часів. Початок паломництву поклала легенда про віднайдення мощів апостола Якова, одного з учнів Ісуса Христа. Вони чудесним образом з'явилися в регіоні Галісія на північному заході Піренейського півострова. Згодом на місці знахідки була побудована церква, а навколо неї виростало місто Сантьяго-де-Компостела.

Найбільш популярними маршрутами Шляху святого Якова є 780-кілометровий Camino Frances (починається на кордоні між Францією та Іспанією в Піренеях), 227-кілометровий Camino Portugues (починається з Порту), Camino del Norte (820 кілометрів, тягнеться вздовж океану на півночі Іспанії), а також Camino Primitivo (320 кілометрів, маршрут через гори).

В останні десятиліття разом з релігійними прочанами стежками Шляху святого Якова ходять також туристи. Багато джерел називають Camino de Santiago «найпопулярнішим у світі пішохідним туристичним маршрутом».

У 2019 році Шлях святого Якова пройшли понад 347 тисяч палігримів, 1052 з яких були українцями.

Розділ 1. Шлях до Шляху

Я пам'ятаю той день, коли руйнувався світ. Усі ми пам'ятаємо той день, коли вибудований століттями звичний нам порядок речей в один момент обвалився. Ми навіть не встигли зрозуміти, що відбулося. У наступні два роки ми майже звикнемо до того, що світ — крихкий, і він може обвалитися в будь-який момент. Але тоді це здавалося справжнім кінцем світу. Зранку все було як завжди, і багато хто встиг навіть замовити каву з круасанами в найближчій кав'ярні, а вже ввечері звичного нам життя не стало. Усі двері зачинилися, громадський транспорт припинив свою роботу, люди зникли з вулиць, а на наступний ранок і літаки — з неба. У наш світ прийшла пандемія. Це був кінець часів, фінальна точка Історії, Армагеддон. Принаймні так здавалося в той злочасний березневий день, коли власники магазинів перелякано закривали вітрини металевими віконницями, а країни закривали кордони.

Я встиг повернутися в Україну ледь не останнім літаком, який був прийнятий в аеропорту Львова перед закриттям. Я опинився вдома, в чотирьох стінах своєї невеликої квартирки на першому поверсі старого та сирого будинку. Мій життєвий простір обмежився 36 квадратними метрами, і тому в перші кілька днів я займався лише тим, що кожну хвилину та секунду спостерігав онлайн за світовим колапсом.

Це була подія історичних масштабів, справжня катастрофа, щось страшне і водночас неймовірно цікаве. Важко було передбачити, чим усе закінчиться. Горизонти планування скоротилися навіть не до тижнів, а до днів чи годин, а кордон Ойкумени закінчувався біля входу в найближчий супермаркет. Зникли всі плани на майбутнє, скасувалися заходи, згоріли квитки. Єдиним, що дарувало позитивні емоції, стали кумедні картинки та жарти на тему пандемії, що гуляли інтернетом. Люди, не маючи якоїсь реальної змоги боротися зі смертельним вірусом, перетворювали трагедію на комедію. Це звичайна реакція на

стрес і смерть. Адже й найбільші середньовічні карнавали відбувалися саме тоді, коли відступала чума чи інша пошесть.

Початок карантину заставав людей у різних місцях і обставинах. Хтось застряг на тропічних островах, не маючи змоги звідти вибратися ще довгий час, хтось швиденечко повернувся додому з Києва, Берліна, Лондона чи просто з дачі. Проте мене найбільше зацікавила інша категорія мандрівників — ті, хто в той момент крокував різними дорогами Camino de Santiago.

Для більшості людей, які виходять на Шлях святого Якова, Каміно — це мрія, якою вони жили декілька місяців чи, що трапляється частіше, декілька років. Дізнавшись про саме існування цього маршруту, закохавшись у нього дистанційно, пересічний пілігрим потім узагалі не може думати ні про що інше. Він живе усвідомленням, що одного разу вийде на Дорогу, говорить тільки про неї й робить усе можливе, щоби врешті опинитися з наплічником на позначеній жовтими стрілочками стежці.

Когось затримують у здійсненні мрії сімейні чи робочі обставини, когось — здоров'я, а когось — фінансові питання. Проте потім, коли всі зорі над головою та обставини в житті сходяться в правильній комбінації і людина виходить на Шлях святого Якова, їй дуже важко, практично неможливо пояснити, що вона має зійти з маршруту через форс-мажор — пандемію.

Уже тоді, у березні, я знайшов декілька розповідей пілігримів, які застали початок всесвітнього карантину на Camino de Santiago. Коли ситуація з захворюваністю на коронавірус почала виходити з-під контролю, іспанська влада вирішила тимчасово заборонити паломництво. Кордони з Францією та Португалією були перекриті, паломникам, яким залишалось кілька днів до фінальної точки, дали змогу це зробити, проте всіх інших попросили зупинитися та поїхати додому.

Волонтери почали працювати з пілігримами на місцях, пояснюючи їм обставини та апелюючи до відповідальності перед старими людьми, що живуть у селах і містечках уздовж маршруту Каміно. Поліцейські зупиняли тих гостей, хто вирішив продовжити свій шлях. Найбільш хитрих і завзятих паломників відловлювали навіть на віддалених гірських стежках: люди не хотіли повертати назад, коли вони вже тут, а

до здійснення мрії залишалося пів кроку. Проте нові обставини диктували нові правила, і ні в кого не залишилося вибору, дотримуватися їх чи ні. Світ зупинився, і Каміно зупинився також!

Ті дні стали початком мого шляху до Шляху.

* * *

Хоча, звісно, ця історія розпочалася набагато раніше, у серпні 2011 року, коли я вперше подивився фільм «Шлях» режисера Еміліо Естевеса. За сюжетом головний герой у виконанні Мартіна Шина, похмурий старий, американський лікар-окуліст, який не бачив за своє життя нічого, крім роботи, і нічого, крім неї, не хоче знати, змушений пройти Каміно у пам'ять про сина. Той загинув у перший день свого паломництва: негода застала його при переході через Піренеї.

Зараз я розумію, що фільм достатньо банальний, не наймайстерніший у виконанні, проте в той момент, коли я його подивився, моє життя справді змінилося. Показаний на екрані Шлях святого Якова став для мене одкровенням, пристрасстю, ба навіть коханням. Уже через рік я вперше опинився на Каміно — стартував із Памплони.

Потім я ще кілька разів повертався на Шлях святого Якова — самотійно і з друзями, — став водити на нього комерційні групи, обирав різні маршрути та дистанції. Мені ніколи не набридало. Багато чинників роблять мене щасливим: люди, події, місця. Проте Каміно — це справді щось особливе.

Фільм «Шлях» є одним з головних джерел, з яких люди дізнаються про Шлях святого Якова. Другим великим рушієм популярності маршруту є книжка «Щоденник мага» Паоло Коельйо. Бразильський письменник подолав кілька сотень кілометрів по Каміно ще у вісімдесятих роках, коли ця проща тільки починала набирати сучасних обертів. Він майстерно описав свої враження в метафоричній формі, додав до них великий шмат екзистенційних пошуків, дрібку містики, грубо нарізаний салат із різних філософських учень та пучок житейських мудрощів. У результаті вийшов світовий бестселер, який досі величезними накладками розходиться по всьому світу та надихає людей на паломництво¹.

Зараз у кожній нації є власні популярні книжки про Шлях святого Якова, а також фільми, серіали, документальні передачі та навіть реаліті-шоу. Релігійне паломництво частково перетворилося на елемент попкультури, що не є чимось поганим. Каміно протягом усієї своєї історії притягувало дуже різних людей — від набожних прочан до злочинців, шибайголів і відеоблогерів.

Протягом останнього десятиліття я багато думав, чим Шлях святого Якова є особисто для мене. Звісно, це духовний маршрут. Я не стидуюся називати себе людиною, що вірить. Це моє глибоке внутрішнє переконання, на яке вже ніщо не вплине. З іншого боку, Каміно виконує для мене також рекреаційну функцію — я щодня насолоджуюсь красою природи та історичних містечок, спілкуюся з людьми з різних країн світу, розповідаю їм про себе та про Україну і натомість зі щирою цікавістю слухаю їхні розповіді. Я куштую страви смачної галісійської кухні та запиваю їх іспанськими винами. Мені також вдалося перетворити Каміно на частину своєї роботи — щороку я збираю невеличку групу охочих і допомагаю їм подолати останні 200 з гаком кілометрів до Сантьяго.

Віра, гедонізм, робота — три кити, на яких тримається моя любов до Шляху святого Якова. Проте це лише основа для чогось насправду особливого, чогось такого, що постійно кличе мене в дорогу. Є багато місць у світі, які я люблю не менше, ніж Camino de Santiago. Проте за жодним із них я не сумував під час пандемії так сильно, як за заповненими пілігримами стежками в горах Галісії.

2020 рік дав мені зрозуміти, що Шлях святого Якова потрібен мені набагато більше, ніж я міг собі уявити. Він став моєю залежністю, звичкою, проте не поганою, а навпаки, конструктивною, чимось таким, що формує мою особистість і дає мені заряд енергії та натхнення.

Багато хто з пілігримів легко зрозуміє ці мої слова. Адже вони й самі відчують щось схоже, також чують цей внутрішній голос, який кличе їх знову на Дорогу. Власне, Каміно — це не найгірше місце, щоб проводити свій час, витратити гроші та відпустку. Чи взагалі — присвячувати йому все своє життя без останку. А я знаю і таких ентузіастів.

Протягом першого року пандемії я міг лише ностальгувати за Каміно. Кордони були перекритими навіть усередині Європейського Союзу. А Іспанія взагалі обмежила пересування між регіонами країни, а також між містами та сільською місцевістю. Багато місяців Шлях святого Якова існував лише у нашій пам'яті — усе інше було знелюднене та зачинене.

Щоб хоч якось повернутися на стежки Каміно, я користувався сервісом Google Street View — віртуально гуляв улюбленими ділянками різних маршрутів, відвідував милі моєму серцю міста та містечка². І чекав, чекав, чекав.

Пандемія COVID-19 не закінчувалася. Кожен раз, коли здавалося, ніби хвиля захворювань у світі йде на спад, ситуація знову швидко погіршувалася. Восени кілька тисяч людей з Іспанії, Португалії та деяких країн ЄС змогли пройти Шляхом святого Якова, однак узимку кордони знову були перекриті, а карантинні обмеження стали ще суворішими, ніж у перші місяці пандемії.

Але навіть у цей суворий і невтішний період я мислив позитивними категоріями, жив сподіваннями на повернення до Каміно та навіть вираховував, коли саме зможу опинитися в Іспанії. Шлях святого Якова став для мене точкою заземлення, місцем, куди я міг повертатися в думках у найгірші моменти життя, і мрією, яка дарувала мені оптимізм, коли все інше навколо лише повторювало рефреном: «Завтра не існує!».

У січні 2021 року я почав закидати листами всі офіційні та неофіційні установи, до яких тільки міг дотягнутися. Писав звернення Католицькій та Греко-католицькій церквам, шукав контакти посольства Іспанії в Україні та посольства України в Іспанії, відправив багато листів різним адресатам в уряді Галісії, а також в Офісі пілігримів у Сантьяго. Я пояснював, що є письменником, який хоче написати книжку про Шлях святого Якова. Багато є книжок про Каміно в часи його розквіту, а я хочу показати цю дорогу в період занепаду, спустіння.

Час від часу я отримував відповіді, завжди — негативні. Ніхто не міг (чи не хотів) мені допомогти. Пандемія, звісно, не була якоюсь дрібницею, несмішним жартом, який затягнувся неприємно довго. Я це

розумів, але сподівався, що моє завзяття та добрі наміри врешті знайдуть шпаринку в новій Залізній завісі.

Я повторював спроби кожні кілька тижнів, шукав усе нові контакти, виходив на найвищий рівень у Церкві, а в березні 2021 року зробив перше щеплення від коронавірусу (в моєму уявленні це додавало моїм намірам більшої серйозності), проте нічого не допомагало. Іспанія була закрита на всі сто відсотків, без винятків навіть для таких приємних осіб, як я.

«Ви би знали, як багато людей щодня пишуть нам листи з проханнями надіслати їм запрошення на в'їзд в Іспанію. Однак ми не маємо права цього зробити. Чекайте, коли кордони офіційно відкриваються», — отримав я відповідь з Офісу пілігримів у Сантьяго.

Радість приносила хіба офіційна статистика паломництва, яку Офіс пілігримів щомісяця публікував на власному сайті. У лютому 2021 року Шлях святого Якова пройшли 14 паломників, а в березні — вже 194. Якимсь чином люди обходили заборони та обмеження — ніщо не могло їх спинити у пошуках самих себе.

Варто зазначити, що сама пандемія коронавірусу COVID-19 формально не зачепила мене аж настільки сильно. Звісно, я, як і всі люди, пов'язані зі сферою послуг (а особливо — з туризмом), втратив суттєву кількість грошей, але швидко відпустив цю поразку та зі стриманим оптимізмом дивився в майбутнє. Майже всі мої родичі та друзі перехворіли на коронавірус, але ніхто з близьких не постраждав від нього серйозно. Самому ж мені взагалі пощастило не підхопити цю хворобу: обставини дозволяли вести достатньо усамітнене життя та не наражати себе зайвий раз на небезпеку.

Найгіршим у ситуації очікування того, коли все минеться і світ хоч частково повернеться до «нормального» життя, було саме очікування. У свої майже сорок років я так і не навчився терпіти. Я був усе тією ж дитиною, в якій відібрали улюблену іграшку і вона ніяк не заспокоїться через це. Ще не так давно я міг мандрувати всім світом, мав шалену кількість планів і десятки придбаних авіаквитків, зокрема в Іспанію, на черговий свій Каміно. Проте все в один момент було перекреслено новими обставинами, з якими я нічого не міг вдіяти, окрім як терпіти та чекати. А терпіти я, знову ж таки, не навчився.

Другий рік пандемії — 2021-й — подарував мені пухлину на голосових зв'язках. Я не хочу, щоб ці слова виглядали страшними, тому одразу зазначу, що пухлина була доброякісною. Це не та історія, коли я вирушаю на Шлях святого Якова, щоб випросити у вищих сил зцілення. Я звернувся по допомогу до лікарів, найкращих у своєму місті, і вони вирізали мені неприємне утворення вже у січні. А потім ще раз наприкінці травня, бо пухлина повернулася.

У результаті, на початку червня, коли стало відомо про відкриття кордонів Іспанії для повністю щеплених від коронавірусу осіб, я вже отримав другу дозу вакцини в плече, зате не мав однієї голосової зв'язки у горлі.

Я купляв квитки на літак до Барселони, взагалі не маючи можливості хоч щось говорити. Треба було дати організму час, щоб він відновив втрачену частину. Я мовчки читав дописи перших щасливців, яким уже вдалося потрапити на Шлях святого Якова, радісно роздивлявся їхні фотографії в соціальних мережах та уявляв собі, що першими моїми словами після операції цілком може стати фраза «*Buen Camino!*». Саме нею пілігрими вітають одне одного на шляху. Щасливої дороги!

Тижнями вимушеної мовчанки я накопичував у собі все те, що вимовлю, коли нарешті опинюся в Іспанії. Що казатиму людям, як буду переповідати історію пандемії в моїй країні, які жарти розповім, які пісні заспіваю. Цього внутрішнього діалогу вистачило би на кілька місяців паломництва у компанії інших пілігримів, але я у своїх мріях усе не зупинявся. Натхнення вирувало всередині: день вильоту стрімко наближався, а лікар нарешті дозволив мені потрошки починати промовляти слова.

У квітні уряд Галісії дозволив паломництво Шляхом святого Якова всередині адміністративних кордонів регіону. У травні Каміно відкрився для всіх інших охочих мешканців Іспанії. У червні різними маршрутами в Сантьяго прийшли майже 15 тисяч пілігримів: іспанців та іноземців. А 12 липня 2021 року я сів на літак до Барселони й вирушив нарешті до своєї мрії. Моєї улюбленої мрії.

¹ У 2022 році Коельйо, захищаючи Росію та росіян від справедливої критики, назвав війну в Україні «зручним приводом для русофобії. (Тут і далі — прим. авт.)

2 Є навіть місце за 5 кілометрів до Сантьяго, де в Google Street View можна побачити автора книжки, що крокує по Каміно у 2019 році.

Розділ 2. НАРЕШТІ

Будьте моїми свідками, я це бачив!

У вранішню пору, одразу після світанку, на вулицях міста вже не проштовхнутися. Тисячі людей зібралися (хто досі напідпитку після вчорашнього, а хто — досі тверезий) попри всі, здавалось би, непереборні обставини. Усі чекають: от-от почнеться щось таке, про що вони потім будуть розповідати дітям.

Балкони переповнені глядачами, вулиці та провулки набиті людьми в білому одязі та з трикутними червоними хустками на шиях. Дерев'яні паркани обліплені витріщачами та журналістами.

Група чоловіків у білому зі складеними свіжими газетами в руках співає пісню. Сьогодні той день, коли вони стануть гідними нащадками своїх пращурів. Уже за хвилину кожен із цього натовпу зазирне в очі самій смерті, рогатим демонам, що несуть лише кров, лють і руйнацію.

— Viva! Gora! — кричать чоловіки в один голос після того, як пролунав останній рядок співаної ними пісні. У небо злітає величезна петарда, вибухає. Ворота відчиняються. Нехай допоможе всім Бог!

Шестеро масивних розлючених красенів вибігають на вулицю, щоб ногами, тілом і рогами пробити собі дорогу до слави. Кожен з них помре вже сьогодні ввечері, але протягом цих двох хвилин забігу вони є справжніми володарями міста! Вони мчать уперед, штовхають, топчуть, брикають, піднімають на роги тих, хто стає на шляху.

Тут і зараз уже немає звичних людських правил, немає безпечних зон, права зберігати мовчання чи зателефонувати адвокатові. Бик не буде слухати твої пояснення, шукати виправдання твоїм діям. Він втопче тебе в землю, якщо ти впадеш, і підштовхне рогами, якщо будеш заважати йому рушити вперед. Людина тут не особистість, а частина натовпу, безправної маси телепнів, які самі, за власною волею вирішили опинитися перед розлюченою бестією.

Будьте моїми свідками, я біг у цьому натовпі!

У липні 2016 року.

Але нині — липень 2021-го, я знову в Памплоні, уперше повернувся в місто після того відчайдушного забігу з биками, і нічого на цих сонних літніх вулицях не нагадувало про моє славетне минуле.

Памплона здавалася непристойно тихою та провінційною. Вона виглядала місцем, у якому ніколи й нічого не відбувається. А це сильно контрастувало з тим, якою я її запам'ятав.

Два, п'ять, десять, сорок років тому в першій половині кожного липня сюди з'їжджалися десятки тисяч людей з усього світу. Вони гуляли, пили, веселилися, ночували на вулицях (бо готелі під час фестивалю Сан-Фермін коштують шалених грошей), щоб бути частиною величезного свята, яке не закінчується ні на хвилину протягом восьми днів. Люди змінювали одне одного в барах і на вулицях, заливалися вином, пивом і сміхом. Говорили про кохання та політику, про права тварин і незалежність Країни Басків. Втрачали сили від втоми та сп'яніння, зовсім трішки відпочивали і зранку бігли поруч із биками. Місто було повним щастя, адреналіну, удачі та крові.

У моїй пам'яті.

Уже другий рік поспіль Сан-Фермін скасовували. Пандемія перетворила липневу Памплону на столицю країни Посередність. Я прибув в останній день, коли мав би відбуватися фестиваль, і лише п'ятеро дідусів у білих костюмах із червоними трикутними хустинками на шиях гомоніли перед баром. Одним із небагатьох, що працювали під час сієсти в історичному центрі міста.

Життя змінилося, проте я вже не робив із цього трагедії. Лише додав нову закладку у свою пам'ять про це місто. Воно буває різним: залюдненим і порожнім, — але це та сама Памплона — стартова точка мого походу Шляхом святого Якова. Сьогодні я тут пілігрим, моя дистанція — сотні кілометрів, а не дві хвилини забігу з биками.

Я отримав свій паспорт паломника³, завітав у магазин, щоб купити трішки їжі в дорогу, набрав води у пляшку, відпив із неї та нарешті вирушив у Каміно — зробив перший крок у напрямку до Сантьяго.

На цьому моя подорож мала всі шанси закінчитися — уже в першу хвилину прощі.

Пілігрим, ступаючи на дорогу, ніколи точно не знає, що чекає його попереду: кого він зустрине, що побачить і відчує, чим буде жити, з чого сміятися, а з чого плакати. Шлях перед ним схожий на контурну карту з пунктирною лінією. Вона дозволяє тобі приблизно уявляти масштаби та напрямок, але ти власною рукою проводиш урешті свій маршрут і замальовуєш різними кольорами ділянки мапи.

Ця невизначеність є частиною магії Каміно, тим, заради чого багато стомлених рутинною людию вирушають у дорогу. Когось із них чекає найкраща пригода в житті, а когось — тижні втоми, болю та самотності. Є пілігрими, які планують пройти кілька десятків кілометрів, а зупиняються через півтори тисячі, проте є й такі, хто сходить із маршруту вже на другий день.

Дорога дарує відкриття та випробування, розставляє вздовж маршруту друзів і ворогів. Вона сама пише нашу історію, і часто ми можемо лише підкоритися їй, без будь-яких шансів протистояти та щось вирішувати самотійно. Вона передбачувана та парадоксальна водночас.

П'ять років тому саме на цій вулиці шестеро биків мали всі шанси вкоротити мені віку. Проте цього не сталося — вони пробігли повз мене, я навіть перелякатися не встиг. А нині я спокійно крокував бруківкою, не відчуваючи жодної небезпеки. Була друга година дня, багато хто з пілігримів уже закінчив свій денний перехід, але я тільки дістався точки старту і тільки вирушив. Попереду було двадцять з лишком кілометрів і достатньо багато часу до темряви. Усередині мене була порція суші та кількасот грамів вина — Каміно розпочинався прекрасно, я відчував сили та натхнення. У поганих книжках і фільмах саме в такі моменти з героєм трапляється щось погане.

І я ніби опинився саме в такому бездарному творі. Одна мить, невеличкий, практично незмірний проміжок часу. Якби я зреагував лише на одну мить пізніше, сталася б трагедія. Краєм лівого ока я побачив якусь тінь — вона стрімко наближалася до мене згори. Часу обміркувати ситуацію не було, моя рука автоматично смикнулася та прикрила голову від частини будівельних риштувань. Вітер зніс цю конструкцію з фасаду будинку на мене.

Одна зайва мить, трішки спізніла реакція — і я напевне лежав би на бруківці з проламанною головою.

Удома про мене написали би на сайтах новин, може, навіть зняли кілька сюжетів на телебаченні: «Нещасний випадок: український мандрівник (якщо пощастить, може, навіть скажуть “письменник”) трагічно помер в Іспанії у перший день паломництва!».

Одна мить, одна тільки мить, яка відділяє життя від не-життя, а розказану за столом бувальщину — від некролога.

Серце стрибнуло в п'яти вже пізніше, через кілька хвилин, коли я почав аналізувати, що саме зі мною сталося. Але в той момент я лише озирнувся навколо, побачив, що вулиця абсолютно порожня і ніхто не помітив інциденту, знизав плечима, потер руку, що горіла вогнем, і рушив далі. Починалася друга хвилина мого паломництва Шляхом святого Якова.

Роки активних мандрів світом подарували мені прикмету: якщо на самому початку дороги зі мною стається якась страшна, проте не смертельна халепа, решта подорожі буде абсолютно прекрасною. Я губив і розбивав на порозі власного будинку мобільний телефон — повертався через кілька тижнів несамовито щасливим. Мав сварку з подорожніми в перший день спільної мандрівки — під кінець розставався з ними найкращими друзями. Скасовані рейси та бронювання житла, снігові замети, що перешкоджають роботі транзитного аеропорту, зламані автобуси та потяги — усе це завжди було для мене передвісником чогось по-справжньому доброго та епічного. Головне — не здатися під натиском лиха та рушити далі.

Уже через пів години я майже забув про «інцидент». Ноги несли мене вперед, рюкзак приємно тиснув на поперек, сідниці та плечі, капелюх прикривав обличчя від пекучого липневого сонця, випите на обід вино досі дарувало радість. І тільки напади гострого (проте стерпного) болю в руці нагадували про смертельну небезпеку, яку мені вдалося оминати з відносно невеличкими наслідками.

Сантьяго з кожним кроком ставав усе ближче, хоч я тільки вийшов на Каміно та намагався не думати про фінальну точку. Проте сам факт руху цим маршрутом дарував мені насолоду. Пандемія, здається, потрошку відступала, кордони відкривалися, світ знову ставав

глобальним, а люди тягнулися одне до одного. Можливо, все справді повертається до ладу.

Звісно, кожен палігрим на Шляху святого Якова має заповітну мрію, заради здійснення якої виходить на дорогу. Він може оголосити її публічно чи тримати при собі, вірити в магичні властивості Каміно чи ні, проте завжди буде сподіватися, промовляти про себе пошепки, заради чого він крокує сотні кілометрів до могили святого.

Я не просив від Бога, долі чи Шляху чогось особливого для себе. Життя подарувало мені багато можливостей, і я зазвичай не гребував ними. Щось вдавалося, щось, зрозуміло, — ні. Але станом на початок свого Каміно я вже почувався достатньо повноцінним, упевненим у собі та щасливим. Єдине, що я однозначно хотів отримати на цьому шляху, — це розуміння, що саме мене на нього тягне. Чому сама лише думка про далекий і колись зовсім чужий мені маршрут змушує серце шалено калатати? Звідки взялася ця любов і до чого вона веде?

Окремою метою мого паломництва було побачити світ часів пандемії (хотілося б сказати «після пандемії», проте вона досі тривала без якихось ознак скорого завершення). Побачити й почути його в голосах десятків чи сотень представників інших націй. Таких самих замріяних непосидьків, які вирушили в дорогу не в найкращі часи в історії людства.

«Тут шлях вітру зустрічається з дорогою зірок», — написано іспанською на постаменті. Дванадцять металевих людських фігур стоять одна за одною в тіні величезного, багатометрового білого вітряка. Я досяг першої важливої точки на своєму шляху — це Альтодель-Пердон, або ж Перевал Прощення.

Дорога перед тим кілька кілометрів обережно вела мене вгору, блукала серед невисоких дерев і чагарників, відкривала трішки краєвидів на долину Памплони, а потім знову їх приховувала. Аж раптом рослинність закінчилася і кам'яниста стежка вивела на перевал.

Позаду опинилися Піренеї — вони височіли над Памплоною, з якої я вийшов кілька годин тому. Попереду ж вимальовувалися рівнини Західної Наварри з невеличкими баскськими селами та містечками, полями та монастирями.

А тут, прямо переді мною, — особливе місце на Каміно. Альто-дель-Пердон. Історія паломництва Шляхом святого Якова, яка розкривається перед очима подорожнього. Дванадцять скульптур людей із різних епох, що характеризують періоди більш ніж тисячолітнього існування Camino de Santiago.

Перша фігура — самотній паломник, що уважно дивиться по боках. Він символізує перших паломників на Каміно, тих, хто багато століть тому заклали майбутнє Шляху святого Якова.

За піонером дорогою крокує група із трьох людей у широких капелюхах, плащах, що розвіваються на вітрі, та з посохами в руках. Ці персонажі уособлюють Каміно часів першого розквіту, коли люди з різних куточків континенту вирушили в Сантьяго на поклоніння мощам святого Якова.

Їхніми стопами вже не йдуть, а їдуть на конях та віслюках забезпечені середньовічні паломники — вони з'явилися на Camino de Santiago під час найбільшого його підйому. Багатії, єпископи та Римські Папи, дворяни та королі. Сотні знайомих із підручників історії імен — усі вони перебували в тій самій точці, де зараз стою я.

За людьми з грошима веде під вуздечку свого завантаженого товаром коня торговець. Бо всюди, де з'являється храм, починається торгівля. Так середньовічний Шлях святого Якова швидко перетворився не тільки на паломницький маршрут, але й на головну торгову дорогу всієї Європи.

За торговцем на певній відстані одне від одного стежкою йдуть дві самотні фігури. Це Каміно часів занепаду, коли через низку причин, таких як війни, епідемії, Реформація та загальна зневіра, Шлях святого Якова був майже забутий людьми.

І остання група фігур — двоє осіб, хлопець і дівчина, в сучасному спортивному одязі з наплічниками за спиною. Вони символізують модерне Каміно, частиною якого є кожен, кого ноги чи велосипед приносять на Перевал Прощення.

У Середньовіччі це місце символізувало незворотність намірів прочанина дійти до Сантьяго. Згідно з історичними переказами, кожен, хто дістався перевалу та рушив далі, вже гарантував собі відпущення гріхів, навіть якщо помре у дорозі та не дійде до Сантьяго.

Зараз Альто-дель-Пердон є символічними вхідними воротами на Каміно. Тут шлях вітру зустрічається з дорогою зірок, а палігрими — нарешті зі своєю мрією.

³ Паспорт паломника (іспанською — credencial) — особливий документ, із яким палігрими йдуть по Каміно. У ньому зазначається ім'я паломника, контактні та паспортні дані, а також точка старту. Дорогою палігрим ставить у паспорт печатки, що є доказом здійснення ним прощі.

Розділ 3. Чумацький Шлях

Таких моментів не буває аж забагато в житті. Коли сходиться все: місце, час, люди, погода та обставини. Коли тобі немає чого більше хотіти, і ти лягаєш спиною на дерев'яну лаву та щасливо дивишся в небо. Там у всій красі світиться Чумацький Шлях. Він займає собою весь видимий простір, починається та закінчується на обрїях. І немає ліку зіркам, як немає ліку твоїм думкам і усмішкам.

Каміно не дарма в Середньовіччі асоціювали з Чумацьким Шляхом. Як і зоряна дорога, він починається на сході, а веде на захід. Кажуть, давні пілігрими могли орієнтуватися саме по зоряному небу — вони йшли за небесною молочною рікою, бо чули, що вона виведе їх до святого Якова.

У наші часи Чумацький Шлях — це не інструмент, а радше нагорода для пілігримів, які нарешті опинилися за межами великих міст — може, уперше в житті. Лише в таких місцях, як це, можна повноцінно насолодитися красою зоряного неба. І красою людей навколо, бо кожен із них — також зірка.

* * *

Уже в перший день на Шляху святого Якова я отримав майже все, заради чого на нього подався: промарковану жовтими стрілками⁴ дорогу, легку втому в ногах, три літри поту, що стекли з моїх скронь, і кількох прекрасних людей поруч зі мною.

Я дістався до міста Пуенте-ла-Рейна близько сьомої вечора, коли інші пілігрими вже вечеряли. Протягом денного переходу я бачив лише кількох паломників — пізній старт дав про себе знати, — проте тут, під дахом альберге⁵, зібралася невеличка міжнародна компанія, спрагла до спілкування.

Каміно для багатьох із нас тільки починався, усе було новим, неймовірно цікавим і насиченим незбагненими сенсами. Після півтора року ізоляцій, хвороб і смертей ми нарешті опинилися у

відкритому світі, в компанії однодумців, готових дивитися одне одному в очі та слухати розповіді хоч до самого ранку. Кожному щось наболіло, і це щось вимагало вирватися назовні, щоб нарешті зникнути десь у глибинах Чумацького Шляху над нашими головами.

— Ти розумієш? Ти один тут можеш мене зрозуміти. Ти ж бачиш, ми з тобою вдвох сидимо окремо від інших майже весь вечір, — каже Аарон, угорець з Німеччини. Він трішки старший від мене за віком, йому, напевно, сорок чи сорок два, проте втомлений вираз обличчя видає у ньому старого. — Ти розумієш, як мені важко було сюди потрапити? Я все життя працював на будівництві, а кілька років тому навіть зміг створити власну компанію. Ремонти, дрібні всякі штуки: десь пофарбувати, щось там добудувати — сарай чи балкон. І все розбилося вщент через бісовий коронавірус. Я втратив, страшно подумати, п'ятдесят тисяч євро. Ніколи не зможу компенсувати ці гроші. І знаєш, що я врешті вирішив зробити?

— Піти на Каміно?

— Я ж казав, що ти мене зрозумієш! Десять років я про це мріяв, крутився як міг, працював. Думав, матиму багато грошей, зроблю життя стабільним, і тоді нарешті вирушу на Шлях святого Якова. Проте життя посміялося наді мною. Кумедно, що я опинився тут, лише коли втратив роботу та лишився з пустою кишенею. Нема більше що втрачати, на що озиратися. Я купив на розпродажі старий намет, узяв великий батьків рюкзак і вже четвертий день крокую по Каміно.

Ми випиваємо з Аароном вина, а вже через кілька хвилин я опиняюся поруч із Маріам. Вона має берберські марокканські корені, проте народилася вже у Франції.

— Тобі важко зрозуміти, як це — бути француженкою марокканського походження. Світ навколо вчить мене бути відкритою, сучасною, а родина тисне, нав'язує свої правила. Я ж бо жінка, а жінка має якомога швидше одружитися та народити. Мені вже сорок п'ять, проте я самотня. І це, напевно, через бунт проти батьків. Усе життя я намагалася відганяти від себе чоловіків, свідомо ламати всі стосунки, навіть близькі до ідеальних. Боялася, що стану як усі. Такою, якою мене хоче бачити родина. Єдине, що я дозволила батькам, — це вплинути на мене у виборі професії. Вчителька — це однісінька пристойна робота для добропорядної марокканки. Двадцять років

пропрацювала, викладаючи французьку мову молодшим класам у школі. А нещодавно мені запропонували піти на підвищення — стати інспекторкою в департаменті освіти. Батьки — щасливі. Скоро мені вже братися до нових обов'язків. Але це набагато більші навантаження: стільки обов'язків і відповідальності. Це ж навіть пообідати інколи не буде часу. А я так давно міряла про Каміно! Тому послала все до біса, взяла відпустку та вирушила сюди. Може, це взагалі останній шанс у моєму житті потрапити на Шлях святого Якова.

Маріам замовкає на декілька секунд і замріяно дивиться на Аарона. Він високий, живий, у нього приємні зморшки навколо очей, коли усміхається. А усміхається він часто.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ